

Presvedčivo zachytáva nielen generачné zápasy mladého Svetozára Hurbana, ale aj úsilie autora nájsť vlastný výraz v poézii i v próze v snahe vytvoriť model tvorby, ktorý by sa stal „vzorcom“ pre slovenskú literatúru. Upozorňuje na Vajanského prínosy v tomto období, ku ktorým nepochybne patrí i obnovenie žánrového povedomia a vedomé smerovanie od novely k románu. Spochybňuje mnohé tradované názory o Vajanského postoji k zemianskej otázke a prezentuje ho ako autora, ktorý zachytáva rozklad zemianstva.

Monografia Mladý Vajanský je nielen polemickým príspevkom do diskusie o Vajanskom, komplexným obrazom genézy tohto autora, sprostredkujúcim cenné poznatky pre ďalší výskum – zároveň sa stáva i pripomenutím nevyhnutných východísk každej vedeckej práce.

Pamiatke Júliusa Nogeho*

IVAN KUSÝ

Pred vyše štyridsiatimi rokmi som začal uverejňovať v druhom čísle prvého ročníka časopisu *Slovenská literatúra* (1954) štúdiu *Národnooslobodzovací boj proti fašizmu v próze*. Oznamoval som, že jej ďalšia časť vyjde v štvrtom čísle. Nevyšla. Štúdiá nepokračovala ani v nasledujúcich ročníkoch. Noge si ma vtedy začal doberať, že mám síce veľké plány, ale ich konkretizácie niet. Výčitku som si primerane odčinil po dvadsiatich rokoch prácou *Premeny povstaleckej prózy* (1974). Ďalšia kniha *Povstalecká próza* (1984) bola zduplikovaním vyrovnania dlhu.

Napísal som dve knihy vajanskovskej monografie: *Mladý Vajanský* (1987) a *Zrelý Vajanský* (1992). Mal nasledovať tretí zväzok *Starý Vajanský*. Bol už aj ohlasovaný. Dielo však nevychádza v úplnosti. Miesto neho ponúkam niekoľko kapitol, zahrnujúcich iba časť proponovanej problematiky. Bohužiaľ, niet už medzi nami môjho stáleho upomínateľa. Nechcel by som sa však vyhovárať na neho, veď „zaangažovanosť“ má byť pre bádateľa vnútornou nevyhnutnosťou. Mala by byť pre mňa akútnou aj preto, že – ako zdôraznil v recenzii prvého zväzku Ivan Cvrkal¹ – môj zámerný historický prístup nevyhnutne vyvoláva polemiku s väčšinou doterajších interpretácií a historických hodnotení. Noge v recenzii *Polemicky o mladom Vajanskom*² navyše konštatoval, že „do zriedkavých polemík v slovenskom literárnom dianí vstúpil odrazu s celou polemickou knihou“. Ani v *Zrelom Vajanskom* som svoj historicko-genetický prístup neopustil a diapazón polemiky rozšíril a ďalšie tvrdenia. Aj tie vzbudili pozitívny ohlas. Teda „zvonku“ nebolo príčiny, aby som rezignoval na dovršenie práce.

Noge v súvislosti s mojím zameraním tvrdieval, že ak Timrava je vecou môjho srdca, Vajanský je vecou môjho umu. Vracal som sa opätovne k vajanskovskej problematike, týkajúcej sa čoraz viac starého Vajanského, respektíve ohlasu na jeho fenomén. Mohol by som sa preto skôr vyhovárať na svoj vek, na prirodzene klesajúcu pracovnú vý-

* Ide o text predhovoru k dosiaľ ešte edične nerealizovanému *Starému Vajanskému*.

¹ CVRKAL, I.: Ivan Kusý: *Mladý Vajanský* (1847 až 1883). *Slovenská literatúra*, 34, 1987, č. 5, s. 480 – 483.

² NOGE, J.: *Polemicky o mladom Vajanskom*. *Romboid*, 22, 1987, č. 8, s. 75 – 78.

konnosť a na vydavateľskú situáciu, ktorá sa stala nežičlivou nielen voči mne. Ale boli by to len neúplné pravdy-polopravdy. Istotne, výkonnosť klesla i klesá. No chuť do roboty pribrzdlilo aj zastavenie vydávania Spisov, hoci ďalšie zväzky boli edične pripravené a pripravované, i pochybnosť, či dokončenie monografie bude môcť vyjsť. Demobilizoval som vyhlasovaniami, že mi nezáleží na tom, či vykonaná práca v dohľadnom čase vyjde, opakujúc, že skôr-neskôr si napísané rukopisy predsa len nájdu cestu k publikovaniu.

Nakoniec sa ukázal ako rozhodujúcejší subjektívny moment, jeho objektívna podmienenosť. V Memoároch takisto nedokončovaných a rovnako odštartovaných oneskorene (podceňujúc menlivosť telesných síl) som charakterizoval u seba dominantnosť pretrvávajúceho presvedčenia, vedeckého poznania a zároveň absenciu dôslednej bojovnosti. Nedocenil som, či nedoceňujem, jej dopad pri aktuálnom koncipovaní veľkých podujatí a plánov, na ktorý Noge upozornil už pred štyridsiatimi rokmi. Človek síce nikdy nevstúpi dva razy do tej istej rieky, ale ona neprestáva tiecť. Verím teda, že rieka môjho poznávania sa celkom nestratí a ja predsa, čo aj spomalene, budem môcť splatiť dlh.

Objektívna podmienenosť je v tom, ako sa časom – Vajanského, spoločenským i mojím – problematika rozrastala. Pri trvajúcom historicko-genetickom prístupe nemohol som to nebrať na vedomie. V predkladaných kapitolách (kapitolkách) sa to skonkrétnilo nevyhnutnými partiami reflexie národného umenia spojeného s účinkovaním Vajanského.

V procese vyrovnávania sa s hlasizmom bol Vajanský aktívnou osobnosťou. Hoci jeho účinkovanie malo vždy aj spoločensko-politické zacielenie, predsa, „vďaka“ môjmu historicko-genetickému prístupu sa stalo nevyhnutným rešpektovať rozkošatenie problematiky. Práve tým sa vytvoril v jeho tvorbe akoby samostatný a osobitý celok. Možno ho konkretizovať románom Kotlín. Hoci jeho ďalšie texty nie sú také explicitné – v dejinnom portréte som román označil ako „román-pamflet“, predsa len sa premena odráža aj v tvorbe akoby netendenčnej.

Vajanskému sa zvyklí vyčítať a vyčítajú – aj oprávnene, aj neoprávnene – jeho literárne a názorové podľznosti. Práce starého Vajanského sú priam preplnené alúziami: zámernými i podvedomými. A pri tom treba mať na pamäti, že v tomto čase už máme do činenia s iným Vajanským. Nazdávam sa, že sa nebralo do úvahy a nerešpektovalo, že je to tvorba „starého“ Vajanského, pri ktorej účinkovala i jeho choroba. Cukrovka, vtedy ešte prakticky neliečiteľná, ho psychicky robila jednostranne zjednodušujúcim. A práve takého ho poznali ľudia, žijúci v tomto storočí. Oni boli svedkami jeho spôsobov a všetko „starecké“ prenášali do celého autorovho života. Tak vznikali báje a mýty očitých a doslovných svedkov. Preto postoj k Vajanskému dvadsiateho storočia musí byť rezervovaný. Vzťahuje sa to rovnako na činy ako na literárne dokumenty – konkrétne predovšetkým na texty jeho Sobraných diel. Bohužiaľ, ako sme už prv naznačili, práve tieto texty sa stávali východiskami Vajanského hodnotení – počnúc Františkom Votrubom. Preto boli neverné vo vzťahu k celoživotnému dielu. Keďže v chorobných premenách Vajanský nebol ojedinelý (choroby sú dokumentované), možno cum grano salis chápať podobu a charakter jednotlivých sporov.

Hoci pri historicko-genetickom prístupe som sa usiloval brať do úvahy celý Vajanského záber, predsa len neliterárne zložky jeho aktivít mi vyšli skromnejšie, a preto bude potrebné venovať im pozornosť komplexnejšie.